

Vraag 1: Waarom is de Kempen goed geplaatst om een voorbeeldregio te zijn op het vlak van duurzaamheid?

Aanwezigheid van menselijk kapitaal

- Er is veel creativiteit aanwezig: de Kempen was een arme regio en dat zette haar bewoners aan om creatief te zijn. Creativiteit zit in onze genen.
- Wij zijn overlevers
- Reeds in het verleden beschikte de regio over verschillende koplopers met vernieuwende ideeën en activiteiten (bv SPK)
- Veel bekwame mensen, die ijverig, rustig en duurzaam geïnspireerd zijn
- De grondgebondenheid van de Kempenaar
- De relatief jonge bevolking biedt veel potentieel
- De Kempenaar is een harde werker en gaat ervoor
- De regio beschikt over gedreven mensen

Interessante geografische ligging

- De regio heeft veel troeven omwille van haar grensoverschrijdend karakter, wat ook de mogelijk biedt tot kruisbestuiving
- De centrale ligging binnen de ELAt driehoek (Eindhoven, Leuven, Aken)
- Grenzend aan Ruhrgebied, Randstad, Antwerpen
- Tewerkstelling in eigen streek is een belangrijke troef, gezien het mobiliteitsprobleem

Een groot kennispotentieel

- Er is kennis aanwezig dmv onderzoeks- en onderwijsinstellingen (VITO, KHK, SCK, Kamp C...)
- Die kennis vertaalt zich ook in activiteiten
- We zijn Europees en mondiaal gekend en erkend omwille van expertise op het vlak van chemie, farmacie, diamant, ...
- De Kempen had het eerste PLATO netwerk

Een groene regio

- We hebben al een merk met onze bossen en heidegebieden
- Hoge natuurwaarde
- Basismilieu is nog van goede kwaliteit. De regio is niet zo dichtbevolkt en er is nog voldoende groen aanwezig
- We warden historische uithoek voor "afval" in alle betekenissen en misschien zijn we nu goed geplaatst om de omgekeerde beweging te maken
- Het niet-stedelijk karakter is een troef

Het bestaande aanbod van bedrijven en diensten

- Er is een goede mix van bedrijven, kennisinstellingen en mensen
- We hebben een ruim pallet aan activiteiten (diensten, industrie, ...) waardoor we een goede basis hebben voor duurzame initiatieven
- Er zijn Kempische spelers die hier de ruimte voor hebben en die op Kempisch niveau spelen

- Dynamische landbouw en industrie
- We zijn een gebied in volle ontwikkeling
- Afwezigheid van grote, klassieke industriële bastions
- De activiteiten in de diensten- en welzijnssector (cultuur, jongeren, andersvaliden, psychiatrie)
- De aanwezigheid van vele KMO's biedt de mogelijkheid om bottom up te werken

Het specifieke karakter van de Kempen

- Er bestaan al duurzame initiatieven in de regio waardoor we een kopstart kunnen maken
- De Kempen beschikt over een sterke bottom-up cultuur (verenigingen, initiatieven, ...)
- Een regio met sterke netwerken
- Al dan niet correct gevoel van achtergestelde regio te zijn, kan stimulerend werken
- De hoge werkloosheid kan een extra stimulans bieden
- Er bestaat nog een Kempengevoel waardoor we mensen kunnen mobiliseren
- We zijn een underdog in de tegenbeweging
- We hebben op economisch en sociaal vlak een niveau bereikt waardoor de tijd rijp is voor dit soort initiatieven

Zwaktes, bezorgdheden en suggesties

- We liggen in een uithoek van België
- De Kempen wordt benadeeld als het gaat om het verkrijgen van middelen
- Middelen zijn nodig om onze ambities te realiseren.
- We hebben een politieke trekker nodig
- Bestaat er wel een "Kempengevoel"?
- Is de Kempen als regio niet te begrensd voor dit soort initiatieven?
- De Kempen mag dan wel een grensoverschrijdend gebied zijn, de beleidsmatige structuren en de bestuurlijke organisatie zijn echter Vlaams en Belgisch
- Zijn er mogelijkheden om onze slagkracht te vergroten omwille van het grensoverschrijdend karakter van de regio?
- We hebben veel te verliezen als we niets doen
- We moeten meer ruchtbaarheid aan dit initiatief geven
- De groep koplopers moet uitgebreid worden met jongeren en vertegenwoordigers van jeugdbewegingen
- Er is een braindrain aan de gang
- De aanwezigheid van veel KMO's kan ook een nadeel zijn
- De huidige economische crisis kan ervoor zorgen dat mensen open staan voor dit soort initiatieven maar kan ook leiden tot een conservatieve reflex

Vraag 2: Wat zijn belangrijke aandachtspunten en voorwaarden voor succes om tot een voorbeeldregio op het vlak van duurzaamheid te komen?

Inzetten op communicatie

- Dit is nodig omwille van een draagvlak bij bedrijven, burgers en politici. Het is belangrijk dat mensen 'mee' zijn. Communicatie zal de betrokkenheid ook stimuleren.
- Het moet gaan om positieve en opbouwende communicatie: niet zoals Al Gore; de mensen moeten meer de kansen zien dan 'het probleem'
- Communicatie zal permanent en veelzijdig moeten gebeuren:
  - Niet alleen voor en door intellectuelen
  - Kracht van herhaling gebruiken (helpt ook om nieuwe mensen mee aan boord te krijgen)
  - Ook buiten de Kempen communiceren
- Communicatie zal ook op verschillende dragers en via verschillende dragers georganiseerd moeten worden.
- Communicatie kan gaan over:
  - Het proces, doelen, visie, ...
  - Bestaande duurzame projecten
  - Te ontwikkelen duurzame projecten
- Duurzame communicatie

samenwerking

- Samenwerken tussen alle actoren is belangrijk (maar zal moeilijk zijn)
- Alle initiatieven moeten samengebracht worden want het 'geheel is meer dan de som van de delen'
- Mobiliseren van de brede lagen van beleid, ondernemingen, organisaties, burgers, verenigingen en verenigingsleven, ...
- Doorbreken van traditionele sectorale domeinen
- Loslaten van eigen-belangen: als verschillende belangengroepen/middenveld het eigenbelang los laten, zal de politiek wel volgen via netwerking en concrete gezamenlijke acties

Mentaliteitswijziging

- Bij alle actoren!
- Fier worden om als koploper/Kempen een voorbeeldregio uit te tekenen
- Het gaat om de WIL om te veranderen
- Het gaat om het gedrag van mensen
- We moeten opiniemakers en mensen met moreel gezag mee krijgen

Successen creëren en tonen

- Successen tonen en delen geeft energie en dynamiek; tegelijkertijd bouwt dit ook mee aan het draagvlak, aan het geloof, aan mentaliteitsverandering, ...
- Pilotprojecten en experimenten kunnen gecreëerd worden
- Vertrekken van de intrinsieke sterkten van de regio op het vlak van duurzaamheid
- Duidelijk maken wat de win-win is:
  - Ons huidige systeem kost heel veel – op individueel vlak, maar ook gemeenschapsgeld
  - Winst duidelijk maken op het vlak van gezondheid, sociale cohesie, ...
- We moeten ons eendrachtig scharen achter een of meerdere projecten
- Het gaat om een combinatie van:
  - Grootschalige projecten en activiteiten

- Kleine realistische concrete projecten (ook voor particulieren)

Leren en ontwikkelen

Kijken naar andere voorbeelden: van andere regio's

Het gaat om het evenwicht: niet alleen het ecologische telt; het sociale en het economische zijn evenwaardige elementen

We moeten afstappen van het schuldgevoelen (vb: umicore)

We moeten kennis en ervaring blijven delen: bedrijven, kenniscentra, individuen, ...

Proces

Procesbegeleiding is belangrijk en nodig omdat de verscheidenheid in 1 richting moet komen én er moet een draagvlak opgebouwd worden.

Door een onafhankelijke instantie

SPK kan trekken, maar mag dit niet te strak doen (in de huidige vorm is het SPK geen voorbeeld)

Out of the box – denken: los van het gangbare denken, via creatieve activiteiten en technieken

Doelstelling van het traject is niet: voorbeeldregio zijn, maar wel: duurzame regio zijn

Er moet een visie opgebouwd worden door het proces te gaan: via groepswerk

Het project vraagt een trekker, een bezieler, een leidersfiguur

En verder ...

Werken aan een organisatievorm die vertrouwen wekt

Nadenken over financiële middelen voor dergelijk proces

Vraag 3: Rond welke thema's wil je met de groep koplopers graag nog meer van gedachten wisselen en/of (externe) input krijgen ?

Transitie-vraagstukken

- hoe zullen we de grenzen aan onze planeet (de zoektocht naar duurzaamheid) combineren met economische groei ? (geen groei of negatieve groei = zie de gevolgen die we vandaag dagelijks in deze crisis ervaren). M.a.w. "kwaliteitsvolle groei met reducerend beslag op de planeet" als breder onderwerp / thema
- transport & mobiliteit
- wonen & bouwen
- mobiliteit: waarom is dit belangrijk & is dit noodzakelijk ? (Ilse VG)
- innercity logistiek
- hoe maak je de overslag van de koplopers naar de massa (elementen, argumenten, ...) en is het evolutief te doen of moeten we het massaal aanpakken ?
- concept transitie uitdiepen (Bert Heirman)
- met koplopers van gedachten wisselen over: wat voor elk van de burgers, economen, beleidsmakers: omschrijven wat ze onder duurzaamheid verstaan, zodat ze gevoel krijgen 'mijn stuk hoort daar ook bij' => evenwaardig vertrekken; we moeten allemaal goed weten wat duurzaamheid is om leitbild te ontwikkelen
- Hoe kijken we naar de plaats & functie van "arbeid" in dit verhaal ? Hoe plaats je het gegeven van transitionele arbeidsmarkt in dit ruimere kader ? Hoe kan je dit lokaal vertalen ? Hoe vermijd je "uitval" in dit gegeven van transitie ? (= mensen die niet mee kunnen) (Bie)
- Wat is de werkelijke ecologische voetafdruk van zaken die we kopen ? Hoe "eerlijk" zijn producten ? (Ilse Van Gorp)
- Van DO naar transitie: hoe pak je dit concreet aan ?
- Is er een crisis van het systeem of is het systeem slecht toegepast ? wat moeten we meenemen en wat overboord gooien ?
- Plaats van cultuur in het proces: hoe creëer je het culturele & mentale klimaat ?
- Essentie & slagen in transitie hangt samen met cultuur; koplopers moeten verhaal laten ingang vinden bij bevolking (cfr hoofd – hart – handen; hart = dwang van het moment)
- Relatie tussen Kempen & mondiale context: schrik over intenties (grote probleem); duurzaamheid in Kempen is onvoldoende; Kempen "iets properder" is onvoldoende
- Hoe krijg je gedragsverandering van mensen ? wat beïnvloedt hun gedrag ? hoe gaan mensen anders handelen, kopen, ... (aandacht voor een "nieuwe" gevoel van welzijn: we moeten niet elk jaar naar Indonesië of... op reis; in eigen land is ook leuk; etc)
- 4^e P: Pleasure! Het moet LEUK zijn; schuldgevoel wegnemen

Communicatie

- Ambitieuze, concrete doelstelling voor verschillende subgroepen en maatschappij (onderwijs, socio-cultureel, politiek, ...) om Kempen als duurzame regio te profileren; Kempenaars fier maken; emotionele betrokkenheid door concrete doelen voor subgroepen; zo snel mogelijk zoveel mogelijk mensen bereiken!
- per sector: mogelijke duurzame ontwikkeling vastleggen
- omslag rond begrip duurzaamheid: het wordt steeds meer 'hip' om duurzaam te zijn, vooral zichtbaar in grote steden bij jonge mensen: hoe kan regio kempen hierop inspelen ? => vrijetijdseconomie betrekken: daar kan impact positief geprofileerd worden
- Hoe draagvlak voor dit project verder vergroten (communicatie, lokale events, ...)
- aandacht voor het feit dat het geen intellectueel verhaal blijft: iedereen is mee, en wordt aangesproken
- concrete toepassingen en vertaalmogelijkheden van transitie naar burgers; draagvlakverbredende actiemodellen
- vrijetijdsbeleving als interessante sector om duurzaamheid naar grote publiek te vertalen (al spelenderwijs)

- Naast technologische thema's ook aandacht voor het proces op zich, het individu: mensen vatten in hun dagelijks leven in concrete stappen; hoe zetten we mensen in beweging ?
- People: welke mogelijkheden ? hoe krijg je beeldvorming ? hoe communiceren ? beweging bij jonge mensen (=> gezonde voeding)
- Diepgaande, specifieke concrete info over projecten & technieken zodat de koplopers anderen kunnen betrekken (Maarten)
- Hoe omgaan met politici: wisselwerking versterken, enthousiasmeren (Maarten)
- ondersteunende club die randvoorwaarden creëert; kabaal rond maakt: 1) diverse initiatieven om communicatie te ontwikkelen (top down & bottom up); 2) een eigen publiek-private bank die initiatieven ondersteunt & managen van geldstromen; 3) kempische rechtbank die vanuit gebiedsnormatiek via combinatie van Angelsaksische & Romeinse wetgeving werkt (vele initiatieven gehinderd door niet coherente regelgeving => soort vrederechter nodig) (Wiet vM)

Troeven Kempen gebruiken

- welke sectoren in de Kempen zijn belangrijk ? bv tuinbouw, bouw, farma, cultuur, ...: inspelen op sterktes Kempen om positieve impact te genereren
- Best practices in andere regio's: unieke positie definiëren (SWOT) en daarop initiatieven enten
- Welke innovaties zijn er bij onze Kempense bedrijven écht ? zo kunnen we kennis opdoen + uitdragen

Zwaktes Kempen adresseren

- braindrain vanuit Kempen: hoe tegenhouden ?

Partners

- Welke partners zijn nodig buiten regio Kempen (regio's bundelen krachten): duurzaamheid is immers internationaal thema; partnership met regio's in buitenland mogelijk ? stimulerende voorbeelden uit buitenland aanbrengen !
- Hoe spreken met één stem
- belang van coördinator (bv SPK) die iedereen achter dezelfde agenda krijgt
- wat betekent dit voor verschillende lagen, b.v. jeugd bevragen
- belang van sterkere insteek van onderwijs
- netwerk verruimen (Bert Heirman)
- groep koplopers uitbreiden (bv tuinbouw, sociale verenigingen, jeugd, ...)
- groep verruimen, ook jongeren én senioren: denk o.a. aan vrijwillige inzet van velen als compostmeester; => lokale duurzaamheidstrekkers

Concrete acties

- geen jaren-praatclub creëren, maar DOEN: quick wins om snel te tonen dat we goed bezig zijn; ondertussen werken aan LT visie & plan
- Ruilbeurs rond energiebesparingstechnieken
- Duurzaamheid meten (Ludo Pluym)
- Wat is de eco-footprint van de Kempen zodat we prioriteiten kunnen kiezen na pareto-analyse (Jos)
- Mobiliteit: zicht krijgen op trafiek in- en outflow Kempen om zicht op grote stromen te krijgen en onderzoeken hoe organisaties hiermee omgaan (Jan)
-

Goede voorbeelden gebruiken

- vertrekken van positieve voorbeelden uit de Kempen om andere te inspireren ! (bv Umicore omslag)
- hoe komen we concrete projecten te weten ? wat gebeurt er nu al ?
- Quick wins in de picture zetten

- goede voorbeelden sterker communiceren, die in praktijk werken
- cases selecteren waar we al "duurzaam" zijn: ruimere groep betrekken; hoe ver staan we ? wat gaan we doen ? (Ludo Pluym)
- positieve voorbeelden, inspirerende sprekers, 'virus' verspreiden rond thema's (grote bedrijven, KMO's, landbouw, ...)
- graag enkele praktijkvoorbeelden (gedetailleerd) over lokale duurzame gemeenschappen (Ilse VG)

milieu en energie

- welke concrete projecten duurzame energie mogelijk ?
- hoe kan waterstof ons helpen naar meer energievriendelijke energie ? verplaatsbare waterstofstations: is dit voor de Kempen een opportuniteit ?
- mogelijkheden van afvalverkleining & energie creëren ?
- duurzame voedselproductie om voldoende voedsel voor groeiende populatie met zo weinig mogelijk impact op milieu (bodemerrosie) (Rudi)
- brandstoffen: biomassa
- particuliere afvalpreventie

Meer dan ecologische

- Het niet vergeten van de sociale dimensie, bv. ondersteunen v/h verenigingsleven, stimuleren van sociaal weefsel, nieuwkomers betrekken, verandering samenstelling bevolking, ...
- ruimtelijke aspecten bij duurzaamheid (stedelijke omgeving, ruimtegebruik, mobiliteit) + de integratie van die thema's => sector-overschrijdend werken bij gebiedsontwikkeling (bv economie & ecologie versterken): hoe krijg je die cyclus rond ?
- sociale en ruimtelijke aspecten moeten plaats krijgen zodat we samen op weg kunnen
- Focus op duurzaam ondernemen, innovatie in industrie, gezondheidssector verticaal (Bert Heirman)
- 20 % arbeidsduurvermindering: snel aangepast; creativiteit (zelf oppas; tijd voor uzelf; eigen realisaties); gezamenlijke groententuin

Vraag 4: Zie je al concrete en goede initiatieven in je eigen (werk)omgeving of ruimere omgeving waar we kunnen van leren?

Bedrijven

- In verschillende bedrijven bestaat al echte interesse voor duurzaamheid, niet louter vanuit 'imago':
  - er worden interne groepjes van werknemers opgericht die nadenken over wat kunnen we zelf doen in ons bedrijf.
  - Afval beleid: niet enkel door vermindering van afval, maar ook door valorisatie van reststromen
  - Gebruik maken van virtuele vergadertechnieken, waardoor minder heen en weer gerij.
  - Bedrijven passen principes van duurzaam bouwen toe.
  - Bedrijven werken aan energie efficiëntie
- Bedrijven gaan zich verenigen:
  - Vb VGT verenigde Groen Tuinders, gaan zeer ver in zuinig energieverbruik
- Tijd die vrijkomt door arbeidsduurvermindering als een kans aanzien, om een aantal dingen zelf te doen en ideeën te verzamelen waar men anders nooit toe gekomen was.
- Duurzame voedselproductie
  - Efficiënte bemesting, weinig uitstoot voedingsstoffen
  - Duurzame gewas bescherming
  - Overbemesting/verzuring problematiek is in de Kempen niet langer van toepassing
- Duurzaamheid kan ook concurrentiële voordelen opleveren:
  - Vb Iso 1400
- Het dé-stimuleren van de wagen
  - Vb bedrijfsfietsen
  - Vb fietsvergoeding i.p.v. km-vergoeding auto
- Kringloopwinkels
- Locale diensteneconomie
- Sociale woningbouw met energie arme huizen vb Zonnige Kempen
- Industrierterreinen: parkmanagement en groenbeheer; brownfields hergebruiken
- Besef groeit dat de groene economie moet uitgebouwd worden. Er worden initiatieven opgestart om de groene chemie op te starten (Janssen)

Samenleving

- Duurzaamheid heeft een zeer brede betekenis:
  - er moet ook aandacht zijn voor 'Hoe mensen met elkaar omgaan'. Er is nood aan nieuwe verhoudingen vb relatie werkgever – nemer, relatie tussen burens ...
    - samenwerking binnen de wijk: energie zuinigste wijk
    - fier op propere Kempen, geen zwerfvuil
    - er is nood aan nieuwe methoden voor community-vorming; mensen verenigen om verzuring tegen te gaan.
  - De waarde van stilte
- Er ontstaan allerlei samenwerkingsverbanden, over sectoren heen. Deze samenwerking creëert nieuwe mogelijkheden voor duurzaamheid:
  - Vb stilteplatform
  - Vb ruimtelijk afbakeningsproces
  - Ook softere actoren/waarden bij betrekken vb sociale sector (wachlijsten)
- Nieuwe economische dragers creëren op basis van landschapswaarde met daar aan gekoppeld een integrale benadering van de open ruimte
  - vb project De Merode
  - vb LIFE-DANAH project: heraanleg van militaire domeinen en omvormen naar natuurdomeinen

- achtergestelde buurten opwaarderen en en uitbouwen tot innovatief stadsconcept vb Innovatiepark Turnhout
- Duurzaamheid is een én – én verhaal: zowel sturing/stimulering vanuit de overheid als initiatief vanuit het individu.
  - vb zonnepanelen
- Tijdens recepties aandacht hebben ook voor kleine aspecten aandacht hebben: geen kleine melkverpakkingen/bio-producten
- Er is nood aan duurzaamheidslabel: burger kan vandaag niet echt kiezen voor producten die op een duurzame wijze tot stand komen (opdracht industrie)
- Open doek: start van sterk engagement
- Duurzaamheid moet ook zijn plaats vinden binnen scholen en moet onderdeel worden van de opvoeding. Ook gezonde voeding en het aanscherpen van de burgerzin moeten in het onderwijspakket worden opgenomen.
- Ook naschoolsonderwijs en informatie:
  - Vb cursuswerk rond dit thema aanbieden door Vormingsplus
  - Vb Info en tentoonstellingen in bibliotheken
- Er bestaan reeds veel losse elementen, maar er is nog geen brede beweging
- SPK/Koplopers goed geplaatst als koepel voor de Kempen: er is ook nood aan bundeling van kennis en expertise

Onderzoek

- Kamp C: milieu/ecologie/energie toegespitst op bouwen, staat open voor iedereen
- VITO: er wordt aan de groene economie gewerkt en transitie trajecten opgezet
- SCK Mol: nieuwe investering gepland om afval kernenergie te verkleinen
- Inzetten van waterstof; waterstofnet: mobiele waterstof stations
- SPK-projecten